

Субективни и обективни правни задължения

Елина Маринова

Subjective and objective legal obligations: *This paper offers a classification of legal obligations where the demarcating criterion is the significance of the will of the obligated person for the arising of an obligation. This serves as the basis for defining subjective and objective obligations. In the cases when the person binds himself by his will, we view it as a subjective obligation. The obligation is objective when the obligation is externally imposed and doesn't depend on the will of the obligated person. These are all public obligations and some of the obligations in civil law.*

Key words: *legal obligation, will for obliging, personal and public interest*

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата разработка има за цел да предложи един по-различен подход към разглеждането на правното задължение, като за отправна точка е използвано основанието за задължаване и в тази връзка - значението на волята на правно задълженото лице. На тази основа се разграничават субективни и обективни правни задължения.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В теорията терминът „субективно задължение“ най-често се използва като *синоним* на правно задължение, за да се получи по-голяма терминологична симетрия с термина субективно право. Димитрина Милкова сочи, че субективното юридическо право и обвързаното органически с него субективно юридическо задължение съставляват съдържанието на правното отношение. Филип Рачев ползва термина субективно гражданско задължение, разглеждайки го като обратната (корелативната) страна на субективното облигационно право на вземане. В предложената в настоящата работа класификация субективното правно задължение е *вид* правно задължение със самостоятелна характеристика. То не е субективно, поради това, че кореспондира на едно субективно право. Възможни са случаи, когато на едно субективно право съответства обективно правно задължение. Например – на субективното право на вземане за причинени вреди противостои обективното задължение за деликвентата да обезщети увредения; на субективното право да се развали едностранно един договор противостои обективното задължение за другата страна да приеме тази промяна в правоотношението и нейните последици и пр.

Понятието „субективно“ задължение не използваме в смисъл, че задължението се отнася до определен субект и съответно е част от съдържанието на конкретно правоотношение. Доколкото се отнасят до определен (индивидуално или общо определен) субект всички задължения са *субективни*. Субективните задължения са *субективни*, доколкото по определен начин са поставени в *зависимост от субекта* на задължението и неговата воля. В този смисъл, както ще се покаже и по нататък, при обективните задължения субектът на задължението действа от позиция на *несвобода* по отношение на задължаването, докато при субективните задължения - напротив, действа се от позиция на *свобода*.

Понятието задължение най-често се разбира в неговия негативен смисъл - като *опозиция* на свободата, но опитът за обяснение на правните задължения през призмата на свободата не трябва да изглежда обречен на неуспех. Ще покажем, че подобно обяснение е възможно.

Безспорно е, че задължаването при всички случаи е акт на ограничаване на свободата (волята), но по *своето възникване* то може да е израз на свобода или несвобода, да представлява самоограничаване на свободата или външно наложено ограничаване и в този смисъл то ще бъде разгледано.

Правното задължение като обект на изследване не се радва на вниманието, отделено в правната теория на субективното право. При това най-често му се определя обслужваща роля - като корелат на субективното право и от гледна точка на функцията му да задоволи интереса на носителя на субективното право. Така Мария Павлова сочи, че „задълженото лице обслужва с поведението си интереса на правомимащия”. Росен Ташев определя правното задължение като „валидно в рамките на определен правен ред правило за поведение, което един конкретен правен субект трябва да следва по отношение на друг, за да задоволи неговия правен интерес”. Филип Рачев също поддържа, че субективното гражданско задължение „е създадено или възниква, за да удовлетворява субективните облигационни права и законните потребности и интереси на кредитора”. Що се отнася до фактическото изпълнение на задължението, това е така. Ако обаче тръгнем от основанието за възникване на задължението и преместим фокуса на внимание *от* носителя на субективното право и неговия интерес към правно задълженото лице, лесно ще стигнем до извода, че в голям брой случаи правният субект не се обвързва с едно задължение, за да задоволи един чужд интерес - той в крайна сметка е ирелевантен за него, а напротив - за да удовлетвори един свой интерес. Това са случаите на субективните задължения.

Михайлина Михайлова, разглеждайки понятията субективно и обективно право и във връзка с концепцията си за тях, сочи че единственият вариант, при който може да разгледаме задълженията като субективни, „е вариантът, когато задължението не идва директно от правото, а от самия субект. Резултат е от собствено решение” 6. В този смисъл то е проява на свобода.

Очевидно има случаи, когато правният субект поема едно задължение, обвързва се по своя воля. Тогава говорим за субективни задължения (задълженията, които се *поемат*). В друг случай обвързаността може да е наложена отвън (обективно), по силата на една чужда воля – воля на орган на държавна власт или когато това е предвидено законово - воля на едно друго частно лице. Тези задължения определяме като обективни (задълженията, които се *налагат*).

Следва да се отбележи, че и субективните и обективните задължения имат юридически характер, т.е. регулирани са от обективното право. В работата не са предмет на разглеждане задълженията извън сферата на правна регулация - задълженията с морален характер, въпреки, че по отношение на тях може да се отбележи, че те винаги са израз на собствено решение, т.е. на свобода и представляват самоограничаване на свободата (волята), за да се отговори на една необходимост (принцип) с нравствено съдържание. В този смисъл този тип задължения са също субективни.

По своето възникване и с оглед характера на задължаването юридическите задължения могат да се разглеждат като субективни и обективни. И двата вида представляват правно регулирана необходимост за ограничаване на свободата на правния субект в определени ситуации и обвързване с определено необходимо поведение (активно или пасивно) с оглед задоволяването на един интерес. При субективните задължения този интерес е личен - на задълженото лице. При обективните задължения той е обществен или е интерес на едно или повече други конкретни, законово посочени лица.

Лъчезар Дачев вижда правните задължения като самоограничаване на волята. В този случай, сочи авторът, субектите действат от позицията на необходимост като съдържание на един установен и възприет принцип. В частното право това са принципите на оборота („давам, за да дамеш”, „равно за равно”), както и принципите на морала. В публичното право необходимостта се изразява в принципа „давам, за да получа”. От своя страна, според автора, заповедите и забраните представляват наложено отвън ограничаване на волята, при което субектите действат от пози-

цията на несвобода. Обратно на тях при субективните права се действа от позицията на свобода и те се разглеждат като възможност за самоопределяне на волята.

Следвайки горните определения същността на субективните и обективните правни задължения може да бъде дефинирана по следния начин:

Субективните (поетите, договорните) задължения представляват *самоограничаване* на свободата (волята) поради необходимост, произтичаща от личния интерес на задълженото лице. В този случай задължаването се явява необходимия инструмент, чрез който лицето да постигне удовлетворяването на *един свой интерес* с материален или нематериален характер. Определящо тук е *желанието* и *намерението* за обвързване от страна на задълженото лице. В този смисъл лицето действа от позиция на *свобода*. Фактът, пораждащ задължението, е волята на лицето – воля за обвързване с определено поведение и заедно с това воля за подчиняване на изискванията на закона във връзка със задължаването (защото юридическите задължения са винаги законово регулирани). Волята за задължаване се обективира в юридически акт – обикновено договор (*едностранен, двустранен, многостранен*). Така считаме, че всички договорни задължения са субективни. Такива са *двустранните задълженията*, които произтичат от договор за покупко-продажба, наем, банков кредит и др.; *едностранните задължения* по договор за поръчителство, договор за дарение, опрощаване; *многостранните задължения*, които възникват по силата на договор за дружество, многостранен международен договор. Такива са обаче и задълженията, които могат да възникнат въз основа на едностранни правни сделки - например при упълномощаването за упълномощителя възниква субективното задължение да приеме в своята правна сфера резултатите от дейността на пълномощника; мениелницата и записът на заповед пораждат субективно задължение за автора на волеизявлението. Субективните задължения можем да открием в частноправната сфера, там където правните субекти могат да действат автономно - да самоопределят поведението си, включително да самоограничават свободата си.

Обективните (наложените, законите) задължения са от своя страна външно наложено ограничаване на свободата (волята) поради необходимост, произтичаща от обществения интерес или интереса на конкретни, законово посочени лица. Задължаването при тях възниква пряко по силата на закона или опосредствено въз основа на властнически акт - подзаконов нормативен или индивидуален (административен акт, съдебно решение) или, когато това е предвидено в закон, въз основа на волеизявлението на частноправен субект. Обвързването в тези случаи е обективно – възниква автоматично при наличието на законовите предпоставки, без да е необходимо волеизявление на задълженото лице. Желание и намерение за обвързване не са необходими, за да е налице задължаване. Правнозадълженото лице няма право на избор да се задължи или не – то е поставено в позиция на *не-свобода*. Обективни са задълженията в публично- правната сфера. Такива са например данъчните и осигурителните задължения. Възможни са обаче и случаи на задължения в сферата на гражданското право, които да са обективни. Така например задължението да се поправят вредите, виновно причинени другиму е обективно (законово) зададено-чл.45, ал.1 от ЗЗД. Такова е и задължението да се търпи настъпването на промяна в собствената правна сфера. То възниква винаги по силата на закона въз основа на волеизявлението на един частноправен или публичноправен субект (административен или съдебен орган). Така законът дава възможност на изрядната страна едностранно да развали един договор при наличието на законовите предпоставки. Насрещната страна по договора *обективно* се поставя в задължение да търпи тази промяна в правната си сфера. Обективни задължения от този вид могат да възникнат *въз основа на административен акт* (например отчуждаване в полза на държавата на имоти частна собственост за държавни нужди по силата на решение на Министерски съвет) или *въз основа на съдебно решение* (разтрогване на брака

със съдебно решение за допускане на развод по бракоразводен иск на единия съпруг). Общото при всички тези случаи е, че волята на лицето е ирелевантна за възникването на правно задължение.

Както се установи, според значението на волята на задълженото лице за възникването им правните задължения са субективни и обективни. Правото само по себе си съществува като съвкупност от субективни и обективни елементи, от свобода и принуда, от актове на волята на лицата и властнически актове и тази двупосочност, както се показва, може да бъде видяна и по отношение на задължаването. Следва да се посочи, че въпреки случаите на задължаване, когато лицето действа от позиция на свобода (субективните задължения), правното задължение не създава свобода за носителя му по отношение на това, *да изпълни* или *не*. Обвързано веднъж (по своя воля или обективно) свободата на действие на задълженото лице винаги е ограничена. То следва да *изпълни* поетото или наложеното задължение доброволно, а когато добрата воля на задължения се окаже недостатъчна, идва силата на държавните институции и принудата. Правното задължение е правно, а не морално, на първо място заради това, че е винаги *обективно* санкционирано.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Така очертаните проблеми не могат да претендират за изчерпателност в разглеждането им. Сигурно е, че остават положения, свързани с предложения подход на изследване, които не сме успели да засегнем в настоящата работа. Въпреки това считаме че, без да влиза в конфликт или да противостои на традиционните разбирания за правните задължения, разглеждането им и от този различен ъгъл е полезно и обогатява смисловото съдържание на понятието.

ЛИТЕРАТУРА

- [1.] Дачев, Л. Юридически дискурс, Русе, 2004, с.204-205
[2.] Милкова, Д., Е. Златарев, Д. Костов, И. Мулешкова, Основи на правото, С., 2007
[3.] Михайлова, М. Теория на правото, лекции, С., 1996, с. 76
[4.] Павлова, М. Гражданско право – обща част, том първи, С., 1996, с.161
[5.] Рачев, Ф. Гражданско право, С., 2003, с. 179
[6.] Ташев, Р. Обща теория на правото, С., 2005, с. 239

За контакти:

Елина Маринова, Докторант, Юридически факултет, РУ „Ангел Кънчев”,
E-mail: elina_marinova@abv.bg

Докладът е рецензиран.